

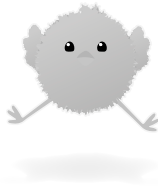
SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	9
2 TERVETULOA UNTUVIKOILLE!.....	15
3 VARHAISKASVATUSPOLKU ALKAA.....	23
Selkeä toimintamalli varhaiskasvatuksen aloittamiseen.....	31
Kirje vanhemmille.....	35
Perheiden kohtaaminen.....	37
Tutustumisen polulla.....	42
4 AAMUN TUNNELMIA.....	45
Aikuisen sensitiivisyys avainasemassa.....	48
Lämmin vuorovaikutustapa tietoisena valintana.....	54
Pienet vuorovaikutuksessa.....	61
5 MATKATAAN SATUJEN MAAILMAAN.....	69
Aamukokoontuminen lisää yhteenkuuluvuutta.....	71
Sadun lumoissa.....	75
Satujen maailmassa kieli kehittyy.....	77
Nykyvanhemmat lapsen kielenkehitystä tukemassa.....	85

6 NYT LEIKITÄÄN!.....	89
Leikkiin heittäytyvä aikuinen.....	92
Mitä leikki on?.....	97
Pienten leikkialoitteet.....	102
Leikkiin kutsuva ympäristö.....	106
7 SYÖMÄÄN, OLKAA HYVÄT!.....	115
Fyysiset puitteet.....	118
Vallankäyttöä vai vastavuoroisuutta?.....	122
Aikuisen oletus, lapsen kokemus.....	126
Houkuttelevuutta tarjoiluun ja joustavuutta sääntöihin.....	134
8 KAUNIITA UNIA.....	139
Lepoa keholle ja mielelle.....	141
Lasten tarpeita vai aikuisten toiveita?.....	144
Siirtymä.....	150
9 MINÄ OSAAN!.....	157
Ilo ja into oppia uutta.....	160
Oppimisen kokonaisvaltaisuus.....	163
Tavoitteita tarvitaan.....	165
Ohjattu toiminta.....	169
Arviointia unohtamatta.....	187
10 TILANTEESTA TOISEEN.....	195
Pedagogiikka siirtymätilanteissa.....	197
Pienten konfliktit ja myötätunteet.....	201
Tahtoikä on merkittävä vaihe lapsen kehityksessä.....	213
11 LÄHDETÄÄN ULOS.....	221
Liikunnan riemua.....	223
Tarve aikuisen läsnäoloon.....	231
Säällä kuin säällä.....	234

12 KOTIA KOHTI.....	237
"Joko mua haetaan?"	239
Vanhempien osallisuus.....	244
Perheiden moninaisuus.....	248
13 MIETTEITÄ PÄIVÄN PÄÄTTEEKSI.....	255
 Lähteet ja lisälukemista.....	 261

1 JOHDANTO

Kun on oikein pieni, alle kolmivuotias, maailma kodin ulkopuolella tuntuu äärettömältä. Se on täynnä kaikkea uutta ja ihmeellistä, joka kiinnostaa pientä maailmanvalloittajaa. Matkalla tarvitaan turvallista kanssakulkijaa, jotta asioihin voi tutustua sopivina annoksina eivätkä erilaiset muutokset tunnu liian isoilta. Varhaiskasvatuksen aloittaminen on yksi suurimpia muutoksia, joita pieni taapero kohtaa elämässään. Samalla kun päiväkodin tai perhepäivähoitokodin ovi aukeaa, lapselle aukeaa myös aivan uusi maailma, jossa varhaiskasvatuksen ammattilaisilla ja muilla lapsilla on ratkaiseva rooli.

Jokainen kohtaaminen jättää jäljen lapseen. Jokaisella kohtaamisella on väliä. Niistä jokainen määrittää lapselle sitä, millainen hän itse on, millaisia muut ihmiset ovat ja miten täällä maailmassa oikein kuuluu toimia. Pienelle lapselle päiväkot¹ on maailma pienoiskoossa. Tuo maailma koostuu uusien asioiden oppimisesta, ryhmässä toimimisesta, leikin lumosta, pienistä arkisista hetkistä, aikuisen sylistä, ruokailuista,

1 Vaikka kirjan kontekstina on päiväkot, kirjan antia voi hyödyntää myös muissa varhaiskasvatuksen toimintamuodoissa ja erityisesti perhepäivähoidossa, jossa lapset usein ovat alle kolmivuotiaita. Tekstin sujuvuuden vuoksi puhumme pääosin päiväkodista.

levosta, vertaissuhteiden salaisista sopimuksista sekä syvällisistä oivalluksista siitä, mitä ihmisyyys on.

Alle kolmivuotiaiden lasten pedagogiikka on arvokas osa varhaiskasvatusta, mutta sen omaleimaisuutta ja merkitystä joutuu perustelemaan toistuvasti. Pienten kanssa työskenteleminen saatetaan nähdä vähempiarvoisena, ja opettajien osaamisen ajatellaan pääsevän paremmin oikeuksiinsa isompien ryhmissä. Välillä pienten lasten pedagogiikkaan suhtaudutaan huvittuneesti hymähdellen tai jopa torjuen. Hyvää tarkoittaen lausutut kannanotot, kuten ”pieni lapsi ei vielä tarvitse pedagogista toimintaa vaan aikuisen syyliä”, osoittavat, että pedagogiikan käsite ei ole vielä tarpeeksi tuttu yleisessä keskustelussa. Tällaisten kannanottojen taustalla on virheellinen käsitys siitä, että pedagogiikka ja pienen lapsen tarpeista rakentuva sensitiivinen kohtaaminen ovat toisensa poissulkevia tekijöitä. Todellisuudessa laadukas pedagogiikka perustuu ennen kaikkea lämpimään vuorovaikutukseen, jossa kukin lapsi kohdataan omana ainutlaatuisena ja arvokkaana yksilönään. Laadukasta pedagogiikkaa ei ole olemassakaan ilman laadukasta vuorovaikutusta.

Mutta mitä pedagogiikka sitten oikeastaan on? Ja miksi siitä hyötyvät jo lapsista pienimmätkin? Eikö pienille lapsille riitä turvallisuudesta ja perustarpeista huolehtiminen lämmöllä ja läheisyydellä höystettynä? Alkujaan suomalainen päivähoitojärjestelmä kehitettiin vastaamaan ennen kaikkea työssäkäyvien vanhempien tarpeita. Lapsille haluttiin tarjota turvallinen hoitopaikka, jossa he saattoivat viettää aikaa vanhempien työpäivän ajan. Ajan saatossa päivähoito on muuttunut varhaiskasvatukseksi, ja aktiivisen tutkimustoiminnan myötä varhaiskasvatustieteellinen tieto on lisääntynyt huomasti. Tutkimusperustaisen tiedon valossa on ymmärretty, että niin päiväkotikiin jokin muu varhaiskasvatuksen toimintaympäristö on paljon muutakin kuin turvallinen säilytyspaikka, jonne vanhemmat voivat lapsensa tipauttaa työpäivänsä ajaksi.

Nykyisin tiedämme, että varhaiskasvatus tulee nähdä ennen kaikkea lapsen oikeutena ja mahdollisuutena. Vankka kotimainen ja kansainvälinen tutkimusnäyttö osoittaa, että korkealaatuisen varhaiskasvatuksen avulla voidaan tasapainottaa sekä taloudellisesti että inhimillisesti lasten

kotitaustoista johtuvia eroja. Sivistysvaltiossa jokaisella lapsella tulee olla yhdenvertainen oikeus kasvaa, kehittyä ja oppia laadukkaassa ja turvallisessa ympäristössä. Suomalaisen varhaiskasvatuksen vahvuutena on kasvatuksen, opetuksen ja hoidon nivoutuminen yhteen kokonaisuudeksi, jossa painottuu pedagogiikka (Vasu 2018, 22–23). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että pedagogiikka läpäisee arjen jokaisen hetken. Pedagogiikka on siis läsnä niin päiväunille siirryttäessä kuin välipalallakin. Se on mukana leikin pyörteissä ja vaipanvaihtohetkissä aivan yhtä oikeutetusti kuin aikuisjohtoisemmassakin toiminnassa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden eli Vasun (2018) mukaan pedagogiikka perustuu arvoihin, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta, ja oppimisesta sekä tutkittuun tietoon. Toisin sanoen ammatikseen lapsia kasvattavat, opettavat ja hoitavat henkilöt eivät voi toteuttaa työtään ikään kuin filispohjalta tai pelkkään kokemukseensa nojautuen. Varhaiskasvatuksen ammattilaisen tulee kyetä perustelemaan toimintansa kasvatustieteellisen ja kehityopsykologisen tiedon valossa. Ammattitaidossa on kyse juuri siitä, että osaa perustella, miksi toimii tietyllä tavalla. Tämä edellyttää jatkuvaa sitoutumista oman toimintansa tietoiseen arviointiin ja kehittämiseen. Toisin sanoen ammattilaisen täytyy nähdä vaivaa tunnistaakseen ne arvot, joihin hänen oma varhaiskasvatustyönsä nojaa. Lisäksi hänen on oltava valmis aina tarvittaessa päivittämään ja täydentämään omaa kasvatuksellista tietoperustaansa ja ymmärrystään.

Alle kolmivuotiailla lapsilla on paitsi oikeus laadukkaaseen varhaiskasvatukseen myös suuri tarve siihen. Lapsista pienimmät ovat aina tavalla tai toisella alisteisessa asemassa suhteessa aikuisiin ja vanhempiin lapsiin, sillä heillä ei ole vielä riittävästi sosiaalisia resursseja puolustaakseen omia oikeuksiaan ja ajaakseen omaa etuaan. Tämän takia pienten lasten pedagogiikkaan ja varhaiskasvatuksen ammattilaisiin tulee kiinnittää erityistä huomiota. On täysin perusteetonta olettaa, etteivät pienimmät lapset vielä hyötyisi korkeasti koulutetuista varhaiskasvatuksen opettajista. Juuri pienimpien ja itseään vielä niukasti verbaalisesti ilmaisevien lasten kanssa toimiessa ammattitaitoa mitataan kaikkein tiukimmin.

Jotta pienten lasten pedagogiikan erityispiirteet tulevat tutummiksi, tietoisuuden lisäämiselle on yksiselitteisesti tarvetta. Tämän osoittavat varhaiskasvattajien toistuvat neuvottomuutta heijastelevat argumentit ja kysymykset siitä, mitä pienimpien lasten pedagogiikan laatu käytännössä tarkoittaa. Huoli pienten pedagogiikan laadusta nousi esiin myös Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden toimeenpanoa koskevassa arvioinnissa². Sen tavoitteena oli selvittää, miten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden asettamat tavoitteet toteutuvat suomalaisessa varhaiskasvatuksessa sekä raportoida tavoitteiden toteutumista edistäviä ja estäviä tekijöitä. Arviointitulokset osoittavat, että varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden asettamat sisällölliset tavoitteet eivät toteudu kaikkialla perusteiden edellyttämällä tavalla ja että puutteet korostuivat erityisesti alle kolmivuotiaiden ryhmissä.³

Tämän kirjan tarkoituksena on tukea alle kolmivuotiaiden lasten kanssa työskenteleviä varhaiskasvatuksen ammattilaisia tärkeässä tehtävässään. Kirja ei kiteytä yksiin kansiin teoreettista tietoa pienten lasten pedagogiikasta vaan pikemminkin täydentää ja syventää varhaiskasvatuksen ammattilaisten jo olemassa olevaa tietoperustaa sekä herättelee tarkastelemaan omia pedagogisia ratkaisuja tuoreita näkökulmia tavoitellen. Kirja etenee fiktiivisen Untuvikkojen lapsiryhmän päiväkotipäivän rytmissä aamun saapumisesta aina kotiinlähdön hetkeen saakka. Päivän eri hetkien toimintaa ja näille hetkille tyypillisiä kasvatuskäytänteitä käsittelemme pedagogisen toiminnan suunnittelemisen, toteuttamisen, arvioinnin ja kehittämisen näkökulmista. Lisäksi kunkin toiminnon äärellä syvennymme seikkaperäisemmin johonkin pienten pedagogiikan näkökulmasta tärkeään sisältöalueeseen, kuten itsesääätelytaitojen tukemiseen. Vaikka Untuvikkojen lapsiryhmä ja siellä työskentelevät aikuiset ovat mielikuvituksen tuotetta, kirjan esimerkit ovat voimakkaasti tosielämän innoittamia. Elämänmakuisten esimerkkien tarkoituksena ei ole tarjoilla valmista sapluunaa, jonka mukaan alle kolmivuotiaiden

2 Repo ym. 2019.

3 Repo ym. 2019, 160.

pedagogiikkaa tulee toteuttaa omassa lapsiryhmässä. Esimerkkien tehtävänä on sitoa kirjan sisällöllisiä teemoja varhaiskasvatuksen arkeen, jota palvelemaan tämä kirja on kirjoitettu.

Johdantoluvun jälkeen tutustumme Untuvikkojen ryhmään ja siellä vallitsevaan toimintakulttuuriin hieman tarkemmin. Kolmannessa luvussa syvennymme varhaiskasvatuspolun alkamiseen ja pehmeän siirtymän kattavaan huomioimiseen. Neljäs luku kuljettaa meidät päiväkodin aamutunnelmiin. Tässä luvussa keskitymme tarkastelemaan ennen kaikkea aikuisen sensitiivisyyttä eli herkkyyttä kannatella pientä lasta muun muassa vanhemmista eroamisen hetkellä. Seuraavassa luvussa olemme aamupalalla, jolloin syvennymme vieläkin yksityiskohtaisemmin vuorovaikutuksen laatuun pienten ryhmän arjessa. Kuudes luku keskittyy pedagogisiin keinoihin, joiden avulla voimme ruokkia lasten kielenkehitystä sekä moninaista itseilmaisua. Seitsemännessä luvussa viipyilemme pienimpien lasten leikeissä ja pohdimme aikuisen merkityksellistä roolia leikkien tukijana ja rikastuttajana ja siten lasten sosiaalisten suhteiden tärkeänä apulaisena.

Ruokailua käsittelevän luvun aikana nostamme esille paitsi itse ruokailukäytänteisiin liittyviä keskeisiä tekijöitä myös lasten aistitiedon käsittelemistä ja siinä esiintyviä yksilöllisiä haasteita. Ruokailun jälkeen laskeudumme päivälevolle, jolloin oman huomionsa saavat ajatukset lapsen kuivaksi oppimisesta, yksilöllisestä unen tarpeesta sekä lapsen rentoutumiskokemuksen mahdollistamisesta. Kymmenes luku on omistettu pienten lasten oppimisen ilon, kokonaisvaltaisuuden ja tavoitteellisuuden vuoropuhelulle arviointia unohtamatta. Kyseisessä luvussa otamme kantaa ohjattuun toimintaan osana pienten lasten pedagogiikkaa. Seuraavassa luvussa tarkastelemme siirtymätilanteissa pienten lasten konflikteja ja anteeksi pyytämisen kulttuuria. Samalla rohkaisemme varhaiskasvatuksen ammattilaisia ruokkimaan lasten välisiä myötätuntotekoja. Ulkoilun myötä heittäydymme vielä tarkastelemaan aikuisen roolia ja tempaudumme motoristen taitojen tukemiseen liikuntakasvatuksen keinoin. Kotiinlähdön hetkellä pohdimme kasvatusyhteistyötä ja vanhempien osallisuutta.

Olet lämpimästi tervetullut mukaan Untuvikkojen arkeen! Varaathan matkallesi mukaan aimo annoksen avoimen iloista mieltä, sopivasti aikaa tutkailla kohtaamisten myötä syntyneitä oivalluksia ja ripauksen rohkeutta tarkastella omaa toimintaasi lempeän kriittisesti. Kuorruta tämä kaikki runsaalla kerroksella herkkyyttä, sillä sitä jos mitä matkalla pienimpien lasten maailmaan tarvitaan.

2 TERVETULOA UNTUVIKOILLE!

Untuvikkojen ryhmä toimii uudessa keltaisessa päiväkotirakennuksessa, jonka seinustoja kiertää avarana avautuva piha tulvillaan houkuttelevia leikkipaikkoja. Untuvikkojen omat ryhmätilat koostuvat kahdesta keskenään lähes yhtä suuresta huoneesta, joista toisessa kaiken muun toiminnan ohella ruokaillaan ja toisessa nukutaan. Tilassa on panostettu akustiikkaan. Seinillä on akustiikkalevyjä ja lattialla pehmeitä mattoja, jotka imevät pienten untuvikkojen riemunkiljahduksista terävimmän kärjen pois. Tilat on sisustettu selvästi pienille lapsille. Hyllyköt ovat matalia, ja lelut sekä muut tarvikkeet on asetettu siten, että pienenkin on helppo ylettyä niihin. Seinämaalauksissa seikkailevat hymysuiset metsän asukkaat, jotka tuovat tilaan satumaista tunnelmaa. Tätä tunnelmaa korostavat eri puolille tiloja istuintynyistä ja harsomaisista verhoista tehdyt pesämaiset nurkkaukset, joihin lasten on mukava vetäytyä leikkimään tai vaikkapa lueskelemaan yhdessä muiden lasten ja aikuisten kanssa.

Untuvikkoja on kaikkiaan 12. Heistä valtaosa sijoittuu iältään puolentoista ja kahden vuoden välimaastoon, mutta onpa joukossa muutama alle vuoden ikäinen vauva sekä pari yli kaksivuotiaista. Untuvikkojen ryhmässä työskentelee kolme aikuista: varhaiskasvatuksen opettaja Leena, varhaiskasvatuksen lastenhoitaja Ulla ja varhaiskasvatuksen sosionomi Kirsi.

Leena on toiminut opettajana noin kymmenen vuotta, ja erityisesti pienimpien lasten pedagogiikka on lähellä hänen sydäntään. Leenan mielestä pienten kanssa voi tehdä vaikka mitä, jos vain uskoo siihen, että pedagogiikan mahdollisuus on läsnä päivän jokaisessa hetkessä. Leena on määrätietoinen ja herkkä. Hänen on helppo tarttua ohjaksiin ja samaan aikaan tunnustella, mitä muille kuuluu.

Ulla puolestaan on tehnyt pitkän uran perhepäivähoitajana ja viimeiset viisi vuotta päiväkodissa pienten ryhmässä. Ulla haluaisi toimia eläkeikänsä asti pienimpien kanssa, sillä juuri heidän kanssaan Ulla kokee kukoistavansa. Ulla on lempeä ja rauhallinen. Hän on juuri sellainen, jonka syliin on turvallista kiivetä koska tahansa ja jolla tuntuu lähes aina olevan aikaa ihastella pienten oivalluksia.

Ryhmän kolmas aikuinen, Kirsi, on valmistunut sosionomiksi joitakin vuosia sitten ja työskennellyt varhaiskasvatuksessa muutamman vuoden. Hän on hyvin ulospäinsuuntautunut ja puhelias, joten perheiden kanssa tehtävä yhteistyö houkuttelee häntä kovin. Muutaman vuoden työkokemuksen perusteella Kirsistä tuntuu, että vahvimmillaan hän on 3–5-vuotiaiden ryhmässä. Tuon ikäisten lasten kanssa Kirsi kokee saavansa liikkua ja leikkiä paljon monipuolisemmin kuin aivan pienimpien parissa. Siitä huolimatta Kirsistä on mukavaa vaihtelua kokea työvuosi myös pienimpien ryhmässä.

Aina välillä ryhmän arjessa on mukana myös kiertävä lastenhoitaja Matti, jonka leppoisan huumorintajuinen seura on mieleen niin Untuvikkojen lapsille kuin aikuisillekin.

Untuvikkojen tiimi on alkanut toimia yhdessä vasta tämän toimintakauden alussa. Jo ennen kesälomille jäämistä Leena oli suunnitellut, että hän haluaisi todella panostaa tiimin toimintaan alusta

saakka. Leena uskoo vahvasti, että tiimin sisäinen vuorovaikutus on lasten todellinen kasvuympäristö ja perusta, jolle pedagogiikan laatu rakentuu. Sen vuoksi hän oli laatinut suunnitelman, jonka avulla tiimin yhteistyötä voitaisiin rakentaa parhaalla mahdollisella tavalla alusta saakka. Yhteisistä arvokeskusteluista, jokaisen tiimiläisen vahvuuksien, mielenkiinnon kohteiden ja tarpeiden tunnistamisesta sekä työtehtävien jakamisesta koostuva kokonaisuus siivitti tiimin toiminnan käyntiin mukavasti heti uuden toimintakauden alussa. Untuvikkojen motto on, että heidän ryhmässään sekä lapsilla että aikuisilla on lupa kukoistaa! Kukoistaminen edellyttää, että jokainen ryhmän jäsen kokee olevansa ihana ja hyväksytty omana itsenään ja sitä, että ryhmä ihan todella antaa tilaa jokaisen yksilöllisyydelle ja ainutlaatuisuudelle.

Aikuksilla tämä tarkoittaa sitä, että kunkin vahvuudet ja mielenkiinnon kohteet ovat koulutustaustan ja ammattinimikkeen ohella seikkoja, jotka huomioidaan työtehtävistä sovittaessa. Vaikka Leenalla ryhmän opettajana on perimmäinen vastuu pedagogiikasta, laadukasta pedagogiikkaa rakennetaan kaiken aikaa yhdessä. Leena johtaa ryhmänsä pedagogiikkaa ja huolehtii esimerkiksi siitä, että Vasun keskeiset sisällölliset teemat huomioidaan riittävän monipuolisesti ja että pedagogista toimintaa arvioidaan ja kehitetään säännöllisesti. Kirsi on erityisen innostunut perheiden kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Sosionomina hänellä on siihen myös hyvät ammatilliset valmiudet. Niinpä hänellä on päävastuu perheiden tarpeita vastaavan yhteistyön suunnittelusta ja esimerkiksi perheiltöjen ideoinnista. Ulla on varsinainen taiteilijasielu, jolla on perspektiiviä niin musiikkiin kuin kuva- ja sanataiteeseenkin. Ullan taiteellista tietämystä ja näkemystä hyödynnetäänkin paljon paitsi Untuvikkojen myös koko päiväkodin luovissa projekteissa.

Untuvikkojen tiimiläiset ovat yhtä mieltä siitä, että tärkein edellytys toimivalle yhteistyölle on ennen kaikkea avoimuus. Yhdessä on alusta asti sitouduttu siihen, että Untuvikoilla lämmin vuorovaikutustapa ja laadukas pedagogiikka nostetaan keskiöön. Jokainen

ryhmän varhaiskasvattaja allekirjoittaa näkemyksen siitä, että kaikkien pienimpien lasten kanssa tarvitaan eniten herkkyyttä, jotta lapsi todella voi tulla kuulluksi, nähdyksi ja kohdatuksi. Herkkyyden nostaminen erityiseksi voimavaraksi ja vahvuudeksi on vaikuttanut ryhmän toimintaan erittäin positiivisesti. Esimerkiksi hetkeen pysähtyminen ja täydelliseen läsnäoloon pyrkiminen nähdään tärkeinä arvoina, joiden vuoksi päivän aikatauluista on pyritty kitkemään pois jokainen turha kiirettä ruokkiva tekijä. Yhdessä on sovittu myös siitä, että tiimiläiset antavat toisilleen palautetta, joka voi olla kriittistäkin. Välillä konflikteja syntyy Untuvikoillakin, sillä tiimi ei suinkaan ole täydellinen. Vielä on monia kulmia hiottavana ja lukuisia oivalluksia oivallettavana. Kunhan perusta on kunnossa ja jokainen on aidosti valmis tekemään töitä tiimin eteen, isokaan tuulenpuuska ei heilauta liiaksi yhteistä rakennelmaa.

Pedagogiikan laadukkuus rakentuu lasten kanssa toteutettavan toiminnan ohella tiimin toimivuudesta ja jokaisen yksittäisen varhaiskasvattajan ammatillisesta osaamisesta. Jokainen varhaiskasvatustyön ulottuvuus vaikuttaa joko suorasti tai välillisesti kokonaistulokseen. Kun reunaehdot ovat kunnossa, pedagogisella toiminnalla on paremmat mahdollisuudet onnistua. Laadukasta pedagogiikkaa rakennetaan jo silloin, kun tehdään linjauksia lapsiryhmien muodostamisen periaatteista. Alle kolmivuotiaat lapset sijoitetaan useimmiten edelleen päiväkodissa samaan ryhmään. Ratkaisua perustellaan sillä, että suurin piirtein samanikäisten lasten tarpeiden huomioiminen on helpompaa, kun pedagogista toimintaa suunnitellaan ja toteutetaan. Toki samalla tunnustetaan huima ero yksivuotissyntäreitään viettäneen ja kolmea vuotta lähestyvän lapsen välillä.

Asioilla on kuitenkin usein toinenkin puoli, ja tällainen ryhmitteily sisältää haasteita. Uuden toimintakauden alkaessa pienten ryhmästä siirtyy useita lapsia isompien ryhmään, jolloin ryhmän muotoutuminen alkaa alusta. Välillä tätä vaihtorumbaa on tarve pyörittää myös kesken toimintavuoden. Jos päiväkodissa on aloittamassa uusi alle kolmivuotias

lapsi, eikä pienten ryhmässä ei ole vapaita paikkoja, siirretään joku pienten ryhmän vanhimista lapsista isompien ryhmään. Näin pieni tulokas pääsee aloittamaan varhaiskasvatusuransa pienten ryhmässä. Lapsesta riippuen sopeutuminen uuteen ryhmään kestää aina oman aikansa. Täysin perustellusti keskustellaankin usein siitä, miten tällainen ryhmästä toiseen siirtyminen rikkoo niin lasten keskinäisiä kuin lasten ja aikuisten välisiä vuorovaikutussuhteita.

Toinen vartenotettava vaihtoehto on koostaa ryhmä kaikenikäisistä lapsista. Tällaista ryhmää kutsutaan usein sisarusryhmäksi, vaikka lasten väliset sisarusuussuhteet eivät itsessään ratkaise tiettyyn ryhmään sijoittumista. Sisarusryhmissä jokasyksyinen ryhmänvaihtorumba jää paljon vähemmälle, kun ikä ei määritä sitä, mihin ryhmään lapsi kuuluu. Lapsi saattaa olla saman ryhmän jäsen päiväkodin aloittamisesta lähtien aina siihen hetkeen saakka, kun hänen on aika siirtyä eskarilaisesta koululaiseksi. Ryhmytymiselle ja yhteisöllisyyden rakentumiselle on sisarusryhmässä hyvät edellytykset.

Sisarusryhmien vahvuutena on myös se, että eri-ikäisten lasten yhdessäolo mahdollistaa mallioppimisen. Pienet matkivat isompia ja haluavat yrittää heidän perässään uusia asioita. Isot taas saavat roolimallina toimiessaan arvokkaita kokemuksia omasta osaamisestaan, ja pieniä auttaessaan heidän sosiaaliset taitonsa vahvistuvat. Toisaalta vastaavanlainen mallioppiminen kukoistaa pienimpienkin ryhmässä, jossa variaatiot lasten taidoissa ovat niin ikään melko suuret. Sisarusryhmien huonoksi puoleksi on koettu muun muassa se, että eri-ikäisten lasten erilaiset tarpeet moninkertaistavat toiminnan suunnitteluun vaadittavan ajan ja tuovat haasteita arjen toimintaan. Samoin on koettu, että huolenpito painottuu herkästi ryhmän pienimpiin lapsiin. Heidän hoitamisensa vie paljon aikaa, minkä koetaan verottavan isompien kanssa toteutettavan pedagogisen toiminnan määrää ja laatua.

Molemmilla vaihtoehtoilla on siis hyvät ja huonot puolensa, eikä kumpikaan niistä ole suinkaan este korkeatasoiselle pienten lasten pedagogikalle. Sen sijaan on yllättävää, kuinka harvoin vallitsevasta tavasta muodostaa lapsiryhmät käydään keskustelua. Tiettyyn tapaan on vain

vuosien saatossa totuttu, ja sen mukaisesti edetään vuosi toisensa jälkeen sen enempää sivuille katselematta. Koska lapsiryhmien rakenne vaikuttaa pedagogiikkaan kokonaisvaltaisesti, on ilmiselvää, että pedagogiikkaa täytyy toteuttaa harkitusti ja säännöllisesti arvioiden.

Tilanne on pitkälti sama tiimien muodostamisessa. Harvoin kuulee esimerkkejä siitä, että työyhteisö olisi yhdessä keskustellen ja arvioiden sopinut tiimien muodostamisen periaatteista. Paljon useammin kuulee puhuttavan siitä, että yhteisiä sopimuksia ei ole tai että henkilöstö ei tiedä niistä riittävästi. Tiimien muodostamiseen liittyvät käytänteet vaikuttavat kuitenkin lapsiryhmien muodostamisen tavoin pedagogiikan laatuun. Kuten tiedämme, lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välisen vuorovaikutussuhteiden pysyvyys on yksi tärkeä laatukriteeri. Lisäksi mahdollisimman pysyvien vuorovaikutussuhteiden varmistaminen on lakiin kirjattu tavoite. Miten hyvin tämä tavoite toteutuu? Onko kaikki mahdollinen sen eteen tehty?

Kaikkea ei voi koskaan saada, joten on tehtävä valintoja ja päätettävä, miten ratkaisuja tehdään. Jos esimerkiksi tavoitellaan mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita, tavoitteen toteutumista on myös syytä arvioida. Kuljemmeko siis vain virran mukana ilman sen tarkempaa tietoisuutta siitä, onko suuntamme yhteneväinen asettamamme tavoitteen kanssa? Vai olemmeko tietoisia siitä, mikä tämänhetkisessä tavassamme toimia edistää vuorovaikutussuhteiden pysyvyyttä ja mikä taas estää? Tiedämmekö, mihin asioihin meillä on mahdollisuus vaikuttaa ja tartummeko niihin määrätietoisesti? Vai sorrummeko helposti surkuttelemaan kaikkea sitä, mikä haastaa pysyvyyttä mutta on vaikuttamismahdollisuuksien ulottumattomissa?

Entä millaisina pienten ryhmien tiimit rakentuvat moniammatillisuuden näkökulmasta? Melko yleinen malli on ollut se, että pienten ryhmään kuuluu yksi opettaja ja kaksi hoitajaa. Isommilla tilanne on usein päinvastoin, eli siellä tiimit muodostuvat yhdestä hoitajasta ja kahdesta opettajasta. Sittenmin säästösyistä kahden opettajan mallista on luovuttu monin paikoin.

Tilanne muuttui, kun varhaiskasvatuslaki (540/2018) toi mukanaan uudet ammattinimikkeet, jotka tekivät eron opettajien ja sosionomien välille. Lain mukaan jokaisessa lapsiryhmässä tulee olla joko kaksi korkeakoulutettua työntekijää tai kaksi opettajaa yhden ammatillisen koulutuksen saaneen henkilön lisäksi. Uudistus tulisi toteuttaa vuoteen 2030 mennessä. Eri tahojen kartoitukset ovat kuitenkin osoittaneet, että ammattiin jo valmistuneiden ja jatkossa valmistuvien opettajien nykyisellä määrällä uudistus on erittäin vaikeaa, ellei mahdotonta, toteuttaa. Opettajia on nyt ja tulevaisuudessa yksinkertaisesti liian vähän. Miten kunnissa tätä niukkaa resurssia jaetaan? Kenelle annetaan ja kuka jää ilman? Pienten ryhmät eivät ole olleet vahvoilla, kun opettajia sijoitetaan tiimeihin. Painetta lisää kaksivuotisen esiopetuksen kokeilu, joka suunnitellaan opettajia entistä vahvemmin isompien lasten ryhmiin.

Huoli pienten ryhmien henkilöstörakenteesta on aiheellinen, sillä jo nyt pienten ryhmissä on selvästi vähemmän päteviä opettajia kuin isommilla⁴. Onko tulevaisuudessa pienten ryhmässä työskentelevä varhaiskasvatuksen opettaja harvinaisuus? Jos näin on, miten käy pienten pedagogiikan?

Untuvikkojen tilanne on ihanteellinen, sillä kaikki ammattiryhmät ovat edustettuina tiimissä. Näin myös käytettävissä on kaikkien ammattiryhmien osaaminen. Untuvikkojen päiväkodissa tiimien ja lapsiryhmien muodostamisen tavoista keskustellaan aina aika ajoin. Toistaiseksi on päädytty siihen, että pienimmät lapset ovat omassa ryhmässään. Ratkaisu on tehty tietäen sen edut ja haitat. Koko työyhteisö on halukas kokeilemaan uudenlaista tapaa rakentaa lapsiryhmiä, mutta he eivät ole olleet vielä valmiita mylläämään koko kokonaisuutta uuteen uskoon. Sen sijaan niin Untuvikoilla kuin muissakin lapsiryhmissä vuorovaikutussuhteiden laatuun panostetaan monella muulla tavalla. Ryhmän sisäisten vuorovaikutussuhteiden ohella tärkeänä pidetään luottamuksellisen suhteen syntymistä lasten vanhempiin, ja tämä näkyy muun muassa varhaiskasvatuspolun aloittamisen huolellisessa suunnittelussa yhdessä perheen kanssa.

4 Ranta 2020.